

Václav
Jiřík

ŠUMAVSKÁ ODYSEA

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

| Šumavská
odysea

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Šumavská

odysea

| Václav Jiřík

Nakladatelství EPOCHA

Na místě je poděkování těm, kteří se zasloužili o vydání této knihy. Na čelném místě to jsou Lázně Františkovy Lázně, a. s., a Stavoplast kl, spol. s r. o. Všem patří nejen autorův dík, ale také následující stránky...

Copyright © Václav Jiřík, 2014

Cover © Josef Kroupa, 2014

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2014

ISBN 978-80-7425-198-6

Obsah

Úvod	7
Hranice	19
Studená hodina	161
Použitá literatura	305

Úvod

Únorový zvrat v roce 1948 značně zaskočil část české společnosti, i když bylo nad slunce jasné, kterým směrem se poválečný vývoj bude ubírat. Přes všechny varovné signály si veřejnost nedovedla připustit, že se za tím skrývá zásadní destrukce dosavadních společenských a sociálních struktur, které byly budovány po dlouhá desetiletí. V tomto směru, alespoň zpočátku, neměli jasno ani komunisté. Mluvili o jakési specifické, vlastní cestě k socialismu. Otázkou bylo, co mínili vážně a co patřilo k matení veřejnosti. Tyto úvahy zmizely bezprostředně po jejich vítězství. I když flirtování tímto směrem si zcela neodpustili. Tak například nový ministerský předseda Antonín Zápotocký ještě v červenci 1948 mluvil o přípravě zákona o dobrovolném vystěhování. Surovost, s jakou komunisté přistoupili k realizaci vlastních cílů, nemohla nechat nikoho na pochybách. Teprve tehdy, když už bylo pozdě, některým postiženým konečně svitlo. To se ale již ocitli na jakési ošklivé skluzavce, záleželo čistě na nich, jak se zachovají. Zda budou pokračovat samospádem, či se postaví na odpor. Obě řešení s sebou nesla specifická rizika.

Ani na okamžik nesmíme zapomenout na jednu důležitou okolnost. Poválečná generace žila v sevření ocelových obručí vlastních zkušeností. Kapitoulou sama pro sebe byly obavy malých států a národů z dalšího vývoje. Staly se hříčkou v rukou velmocí, což nejvíce vyhovovalo Stalinovu Sovětskému svazu. Něco podobného existovalo i v minulosti, tentokrát bylo ohrožení vlastní identity daleko větší. Zapomnělo se na to, že v dějinách sice existují jisté zákonitosti, ale v žádném případě se neopakují. Po mnichovském traumatu z roku 1938

a březnové okupaci 1939 se český národ ocitl na periferii evropského společenství. Dvě stanná práva, vyvražděné Lidice a Ležáky, gilotina nejen na Pankráci, ale v řadě velkých německých měst a koncentrační tábory byly symptomy vyhlazovací politiky. Šlo o samu národnostní podstatu. Konec války vše napravil, Československo se vrátilo tam, kam po právu patřilo.

Poučení bylo nasnadě – zlo nemůže nikdy trvale zvítězit nad dobrem. Jak se vzápětí ukáže, byla to iluze, nebezpečná iluze. V případě nacistického Německa k této zásadě skutečně došlo. To však nebylo jediné tehdy existující zlo. Stalinův Sovětský svaz pronikl do Evropy a při tom bezostyšně exportoval princip vlády jedné strany. Něco podobného, co zde již jednou bylo. Žádný prostředek mu přitom nebyl cizí. Podmínkou úspěchu bylo, že vítězné státy si „rozporcovaly“ svět do sfér vlastního vlivu. Byl za tím v nejodpudivějším slova smyslu skrytý velmocenský cynismus. Skutečné zájmy porobených národů a států šly stranou – z osvobozených se tak rázem stali ujařmení. S tímto danajským darem měla žít střední a východní Evropa dlouhých padesát let. Pokud někde něco zaskřípělo, byl použit osvědčený lék – tanky. Stalo se tak v Berlíně 1953, Budapešti 1956 a v Praze 1968. Vznikla tak bezútešná situace, zdálo se, že neexistuje síla, která by tomu mohla zabránit.

Nelze přehlédnout ještě jednu podstatnou skutečnost. Českoslovenští komunisté byli na rozdíl od ostatních satelitních států nejsilnější politickou stranou v zemi. I když lze mít k volbám v roce 1946 řadu výhrad, nelze jim upřít jistou věrohodnost. Byly svědectvím o tom, že společnost byla zásadním způsobem rozdělena. Komunisté to dokázali mimo jiné na úkor neobratnosti politických protivníků. A přitom se nemuseli – na rozdíl od jiných satelitních států – opírat o přítomnost sovětských okupačních jednotek. I když na druhé straně by jejich násilný příchod z východního Německa nebo Maďarska nebyl žádným složitým problémem. Dobře si to uvědomoval prezident Beneš, Stalin to později Gottwaldovi vytýkal jako jistou bezstarostnost. Byl to další důkaz toho, že si komunisté byli svými pozicemi

ÚVOD

dostatečně jistí. Ostatně průběh únorových dnů jim dal – bohužel – plně za pravdu.

Důsledkem „únorového vítězství pracujícího lidu“ byly dosud nevidané společenské, sociální a majetkové změny. S něčím obdobným se v našich dějinách nesetkáváme. Jisté podobenství lze nalézt jedině v *Obnoveném zřízení zemském* z roku 1627, kdy došlo k frontálnímu útoku proti nekatolíkům. Byl jim sice zabaven majetek, ale na druhé straně mohli volně odejít ze země. O něčem podobném si jejich potomci z poloviny 20. století mohli nechat tiše zdát. Za své s definitivní platností vzala nedokonalá poválečná demokracie, kterou nahradila „lidová demokracie“. Což ve skutečnosti nebylo nic jiného než kopie totality sovětského typu. Ze světa zmizela základní lidská práva a nahradilo je mnohomluvné vysvětlování nevysvětlitelného. Republika – vykořeněna ze své podstaty – opustila evropskou civilizaci a ocitla se za Uralem.

Hranice odjakživa patřily k zásadním atributům státní existence, stát si tak chránil svou ekonomickou a politickou suverenitu. Na druhé straně to, jak s nimi zacházel, vypovídalo o jeho charakteru. V těch rozumnějších byl pohyb přes hranice plynulý, zbloudilí houbaři byli bez problému navraceni domů. Občané z obou stran si ani pořádně neuvědomovali, kde vlastně žijí. Ovšem i zde existovaly různé zákazy a omezení. Vesměs se jednalo o zboží, které vykazovalo značné cenové rozdíly, a tak se na něm dalo vydělat. Aby se zabránilo podobným spekulacím, byli hříšníci na řídce střežené hranici odchyťováni. Trestem jim byly citelné pokuty, v horším případě několik dnů vězení. Obě strany – jak strážci, tak pašeráci – dobře znaly pravidla hry a podle toho se také chovaly. Někteří z pašeráků tak činili ze sociálních důvodů, protože kolem hranic již tehdy nebylo příliš šancí na zaměstnání. U jiných šlo o příjemné šimrání bránice, při každém „ošulení“ státu o clo a daně cítili slastný pocit.

Tento způsob ochrany státních hranic převzatý z habsburské monarchie pokračoval i po vzniku samostatné republiky. Jejími monopolními strážci byli členové Finanční stráže. Nic se na tom nezměnilo ani v kritickém roce 1938, kdy hlavně oni nesli tíhu bojů s henleinovským

Freikorpssem, což někteří z nich zaplatili svými životy. V září 1938 se stali svědky dobrovolného exodu sudetoněmeckého obyvatelstva z pohraničního území do nacistického Německa. Po mnichovské dohodě přestala historická hranice existovat a přesunula se spolu se svými strážci hluboko do českého vnitrozemí. Jak se vzápětí ukázalo, žádný vděk za věrnost demokratickému státu nesklidili. Nehledě na to, že finančníci se v květnu 1945 jako první na základě vládní výzvy vrátili do pohraničí na svá původní místa, která museli opustit. Obvykle zde narazili na pseudopartyzány, odbojáře z revolučních gard a podobných organizací, kteří terorizovali své okolí. To byl první konflikt s nimi, další na sebe nenechal dlouho čekat.

Na únorovou porážku bylo zaděláno dávno předtím, mimo jiné při jednání v Košicích. Komunistům byl v nové vládě svěřen veledůležitý rezort vnitra, prvním poválečným ministrem se stal Václav Nosek. Na rozdíl od svých politických protivníků byli na jednání perfektně připraveni. Podařilo se jim prosadit jednak to, že bude „podchycena ozbrojená masa občanstva a do bezpečnostní služby budou zařazeni mladí a vhodní lidé“, a jednak to, že „budou utvořeny zvláštní pohotovostní jednotky jako zálohy do pohraničí“. Zabili tak dvě mouchy jednou ranou. Navenek se tvářili vůči nové republice loajálně, ale ve skutečnosti si přihřáli svou stranickou „polívčičku“. Tak v létě 1945 vznikl 1. Pohotovostní pluk NB, složený z již zmíněných pseudoodbojářů. Strana si je tak zavázala, neboť za normálních okolností by nemohli projít řádným prověřovacím sítím, vesměs postrádali základní profesní i morální schopnosti. V krátké době se z nich stala partajní pretoriánská garda. V únoru 1948 byli nasazeni v Praze a z jejich řad vzešla řada pozdějších estébáků.

Pohotovostní pluk byl umístěn v severních a západních Čechách a měl být použit v případě jakékoliv sudetoněmecké rezistence. K něčemu podobnému, jak známo, nedošlo ani v okupovaném Německu a až na několik drobných případů – jež byly navíc značně politicky nafouknuty – ani v Československu. Vznikla tak nebezpečná situace, několik tisíc mužů leželo ladem, což v sobě skrývalo nečekané problémy. Proto bylo nezbytně nutné najít jim odpovídající místo. Nejvíce to

ÚVOD

hořelo při ostraze na hranicích s Bavorskem, tj. americkou okupační zónou. Finanční stráž na vše nestačila, proto musela občas přijít na pomoc armáda. Rozhodovalo přitom několik okolností – nejdůležitější bylo, že do jejich řad nebyly přijímány nové síly. Ti finančníci, kteří přišli z Podkarpatské Rusi, však rozhodně nepatřili k obdivovatelům Sovětského svazu a ideologie, kterou ztělesňoval. Jim nikdo nemusel blíže vysvětlovat to, co zažili na vlastní kůži. To ještě více podpořilo kritický postoj sboru vůči tomu, co se v republice dělo. Nejpodstatnější však bylo, že za této situace Finanční stráž stárla jako celek.

Hranice s poraženým Německem, přesněji řečeno s americkou a sovětskou zónou, nedoznala žádných změn. Nechyběly však tendence, nutno zdůraznit soukromého rázu, připojit část německého území a jeho obyvatelstva k republice. Konkrétně se jednalo o Lužice, Lužické Srby a Kladsko, výrazně se přitom exponoval nestor českých archivářů, pozdější akademik Václav Vojtíšek. Kuriozity tohoto typu neměly naděje na sebemenší úspěch. Hranice se nezměnily, co se však zásadním způsobem změnilo, byla realita a atmosféra kolem jejich střežení. Delikty ilegálních přechodů mnohonásobně narostly. Jejich motivace byla ve většině případů sociální, jednalo se o samé dno. Přes hranice byl leckdy přenášen suchý chléb (!), životní úroveň v obou zónách byla podstatně horší než v republice. Obzvláště krutá byla v sovětské. Důsledkem specifické situace bylo to, že na pašování se ve zvýšené míře podílely ženy, zatímco muži se stali obětmi válečného běsu, v lepším případě skončili v zajetí. Děly to hlavně pro své hladovějící děti. Finančníci je nestačili chytat, tresty byly směšné – několik dnů vězení či pokuty a v případech cizích státních příslušníků vyhoštění.

Pochopitelně, že staří pašeráci z obou stran hranice, pokud přežili válečné hrůzy, neodešli do penze. V ještě větší míře obnovili svoji činnost a na rozdíl od své amatérské konkurence byli podstatně úspěšnější. Finančníci o nich věděli, mohli si však být jistí tím, že při vzájemných setkáních proti nim nepoužijí zbraně. Nepsané zákony z časů předválečné republiky ještě zcela nezmizely ze světa. To byla další změna k horšímu, k níž na hranicích došlo. Mladí a později odsunutí sudetští

Němci se v tomto směru nežinýrovali. Zbraní, od pistolí po samopaly, se v okolí povaloval dostatek, většina mužů navíc měla za sebou vojenský výcvik a leckdy bohaté frontové zkušenosti. Cena, váha a respekt k lidskému životu z hranic postupně mizely. Často šlo, jak na jedné, tak i druhé straně, o holé životy. Na české straně si odnesli v tomto směru smutný primát mladí vojáci a esenbáci. Na rozdíl od finančníků jim nikdo nevštěpoval do hlavy, že bez lidských ohledů se střežení hranice neobejde. Na druhé straně by proti zkušeným „frontákům“ v glazé rukavičkách stěží obstáli.

Prvním poválečným šéfem ministerstva financí, pod které Finanční stráž spadala, byl slovenský lékař dr. Vavro Šrobár. Byl to již starší muž, Benešův člověk, přestože byl zřejmý nedostatek finančníků, doplňování sboru však neinicioval. Po květnových volbách v roce 1946 se rezortním ministrem stal člen vítězné strany komunista dr. Jaromír Dolanský. Od něho se něco podobného nedalo očekávat. Místo toho ale došlo v červenci 1946 – bezprostředně po vítězných volbách komunistů – ke vzniku Pohraničních útvarů SNB. Policie tak byla oficiálně pověřena střežením hranic. Vznikla absurdní situace, v pohraničních obcích od té doby existovaly tři stanice ozbrojených složek – Finanční stráž, běžné exekutivy SNB a Pohraničních útvarů. Ty se musely od samých začátků seznamovat se střežením hranic jak po teoretické, tak praktické stránce. Jednoznačně šlo o politické rozhodnutí, jinak by plně postačilo doplnění stávající Finanční stráže. Ta však byla od samého počátku pro komunisty nedůvěryhodná.

A tady začíná dlouhé období, které definitivně skončilo až se společenskými změnami po roce 1989. V žádném případě ho nelze chápat bez širšího kontextu. Bylo součástí politického systému, který se chopil moci. Řečeno značně zjednodušeně, řadový občan byl sevřen obručemi různých zákazů a omezení, jejichž nedodržení s sebou neslo riziko vysokých trestů včetně toho nejvyššího – smrti. Lidé se ocitli v situaci, v níž česká společnost nikdy nebyla, nepočítáme-li nacistickou okupaci. Proto se zcela zákonitě musel dostavit odpor. Jeho opakem bylo přitvrzování moci. V praxi to potom vypadalo tak, že světlo světa spatřila řada zákonů, které měly budit zdání právní legalizace.

ÚVOD

Netřeba příliš zdůrazňovat, že byly v zásadním rozporu nejen s historickými tradicemi, ale hlavně s obecným chápáním demokracie a humanity.

Listování v třiadvaceti letech historie tohoto typu ochrany státních hranic není nikterak povzbudivé čtení. Jsou za ní skryty stovky, možná tisíce zničených lidských osudů, dlouhá léta vězení, pobytu v táborech nucených prací a na nejzazším místě tragicky ukončené lidské životy. Na rozdíl od životní úrovně kvalita ostražnických hranic neustále stoupala. Za pomoci různých „technických pomůcek“ dosáhla téměř dokonalosti. Což se o již zmiňované životní úrovni nedalo říci ani v náznacích. I to charakterizovalo tehdejší politický model. Doprovázela jej demagogie nejhrubšího zrna, kde se z černého dělalo bílé a naopak. Cena lidského života poklesla na nejnižší úroveň. Podobně jako při monstrprocesech se každému „úspěšnému“ zásahu na hranicích veřejně aplaudovalo. Byť v tomto případě to platilo spíše v přeneseném slova smyslu. Tato krvežíznivost je dalším flagrantním důkazem totálního úpadku lidské morálky a sounáležitosti. Bez nepřítelů se prostě nedalo žít, a pokud nebyl po ruce, bylo nutné si ho rychle „vyrobiť“.

Důležitým dnem únorové krize byl 23. únor 1948. Tehdy byly zrušeny dosud platné cestovní pasy, přesněji řečeno platily se zvláštním potvrzením. Jejich majitelům, kteří neměli naději získat podobný certifikát, nezbylo než místo legální zvolit ilegální cestu. Naděje na její úspěch byla zpočátku poměrně vysoká, straně věrní esenbáci byli z hranic staženi do hlavního města, kde sehráli neslavnou roli. Alespoň okrajově je nutné rovněž zmínit organizaci Pohraničních útvarů SNB. Jejich velitelství se nacházelo v Praze (SNB útvar 9600) a skládalo se ze tří pluků, jejichž velitelství byla umístěna v Liberci, Plzni a Brně. To však netrvalo dlouho, v březnu 1948 byly pluky zrušeny a nahradily je prapory. Protože hlavní důraz této publikace je kladen na jihozápadní a jižní hranici s americkou zónou v Bavorsku, je třeba zmínit alespoň ty nejdůležitější – Plzeň, Písek či České Budějovice. Na úloze Útvaru 9600 se nic nezměnilo, to nejpodstatnější však ještě mělo přijít.

Tuto skutečnost potvrzuje i druhá strana, konkrétně prorežimní publicista Ota Holub, kterému nelze upřít jistou věrohodnost a publikování dosud utajených informací. Potvrzuje, že situace v inkriminovaných únorových dnech na bavorských hranicích byla kritická. V té době se začal enormně zvyšovat počet uprchlíků jako reakce na politický zvrat. Doslova uvádí, že většina jejich strážců byla odvedena do Prahy a dalších měst ve vnitrozemí. K určitému zlepšení došlo koncem února po jejich návratu. „Počátkem března 1948,“ uvedl ve své knize *Smrt ze zálohy*, „každé oblastní velitelství ve vnitrozemí odesílalo 15–17 příslušníků jako posilu k útvarům na bavorské hranici. Každý měl mít pistoli, samopal a dva zásobníky. Události posledních hodin ukázaly, že toto rozhodnutí není zbytečné...“ Vznikly však jiné problémy, nucení strážci hranic s tímto převelením nesouhlasili. Nemluvě o tom, že jejich nasazení bylo značně omezené, protože jim hrozilo, že v hlubokých pohraničních lesních masivech fatálním způsobem zabloudí.

Nutno doplnit, že v té době sloužilo na hranici 6272 esenbáků a 3165 finančníků (údaj pochází z počátku roku 1949). Klíčovým dokumentem, který s definitivní platností rozhodl tuto schizoidní skutečnost, byl Zákon číslo 275 z 2. prosince 1948. S platností od příštího roku byla Finanční stráž zrušena a jediným monopolním strážcem hranic se stala Pohraniční stráž SNB. Proti finančníkům bylo vedeno intenzivní tažení již od února téhož roku. Část jich byla propuštěna do civilu a část přeložena na jiná, nedůležitá místa ve vnitrozemí. Pouze zlomek, pokud splňoval kádrová a politická kritéria, byl přeřazen k esenbákům. Pravdou bylo, že část finančníků – ať již v civilu, nebo v uniformě – se podílela na převádění přes hranice. Ostatně k něčemu podobnému docházelo, byť v menší míře, i u esenbáků. Rozhodovaly přitom sympatie k předválečnému demokratickému státu a antipatie k nastupující totalitě.

Jádro sporu nespočívalo pouze v tom, že vnitro mělo při střežení hranic dominantní postavení. V prvé řadě šlo o totalitní praktiky, které nezaměnitelným způsobem doprovázely jeho činnost. V této souvislosti se ještě na okamžik vrátíme k nedůstojné likvidaci Finanční

stráže. Jedno bylo od samého počátku zřejmé, nestalo se tak ze dne na den, celá akce byla dlouhodobě a pečlivě připravována. Flagrantním důkazem jsou dokumenty uložené v Archivu bezpečnostních složek v Brně-Kanicích. První z nich není datován, z textu je však zřejmé, že k prověrce došlo bezprostředně po únorovém převratu. V hlášení je blíže komentována situace Finanční stráže v Karlovarském kraji. Úvodem jsou vypsána jména deseti členů, kteří byli nuceni odejít do civilu, anebo byli přeloženi. Většinou se jednalo o starší finančníky v hodnostech respicientů, respektive inspektorů. Najdeme zde i bývalé legionáře, většina z nich v kritickém roce 1938 bojovala v řadách SOS (Stráž Obrany Státu) proti henleinovcům.

Proto se cítili oprávněně rozhořčeni. Jako důvod odvolání byla u některých z nich uvedena nic neříkající „předcházející politická činnost“. Zasáhly také místní a okresní akční výbory, zlověstné likvidační instituce. U dalších z nich nebylo uvedeno nic, ostatně i to charakterizuje dobu a její aktéry. U dvou je poznámka, že byli zatčeni „pro podezření ze zneužití úřední moci“. V závěrečném komentáři jim kupodivu nebyla vytýkána závadná politická činnost. Místo toho se zde objevuje poznámka, že prověrka byla vůči té, která proběhla v policejních řadách, nedostatečná, doslova až „směšná“. To nevěstilo, jak se vzápětí ukázalo, příjemnou budoucnost. Na své si také přišla obvyklá demagogie. Jako obecný nedostatek bylo shledáno to, že finančníci měli nedostatek přímých telefonních linek. Proto museli používat ty, jež měly k dispozici pohraniční útvary SNB. Na místě je otázka – kdo z nich byl preferován a na čí úkor se tak stalo?

Nyní k druhému dokumentu z kanického archivu. Nutno předeslat, že finančníci si dobře uvědomovali nebezpečí, které jim hrozilo, a odkud vzešlo. Podle toho se také chovali. Na počátku roku 1947 vypracovali obsáhlou zprávu, v níž pečlivě zdokumentovali nejen drobné prohřešky, ale také vážné nedostatky svých „nových kolegů“. Byla označena jako *Pamětní spis o situaci ve Finanční stráži* a k vyřízení ji dostal vysoký úředník ministerstva vnitra Jindřich Veselý. U tohoto muže se na okamžik zastavíme. Již před válkou byl vyšším funkcionářem KSČ, za války byl vězněn v koncentračním táboře Buchenwald

a po skončení světového konfliktu ho čekala závratná kariéra na ministerstvu vnitra, úzká spolupráce se sovětskými poradci, krátký čas stál dokonce v čele Státní bezpečnosti. Jeho sebevražda v roce 1964 – tehdy byl ředitelem Ústavu dějin KSČ – značně zčeřila hladinu v zasvěcených kruzích. Byl přítomen u celé řady akcí, které jsou dodnes obestřeny tajemstvím.

Na desítkách případů – byly číslovány – se poukazovalo na to, že noví strážci hranic postrádali nejen služební, ale hlavně morální kvalifikaci. Tak například v Kryštofových Hamrech si vyrazili dva esenbáci ilegálně do Saska, sovětské okupační zóny. Byli polapeni a přes Vejprty vráceni do Československa. Za údajným důvodem stálo něžné pohlaví. Tento druh turistiky byl ve vysokém kurzu. O něco podobného se pokusila další dvojice esenbáků z Českého Wiesenthalu, dnešní Lužná. Jednomu z nich se při zatýkání podařilo uprchnout, druhý z nich se vrátil domů v doprovodu sovětské eskorty. Ve spise dále stojí, že esenbáci zneužívali svého služebního postavení k pašování různého zboží. V Libé na Chebsku, tentokrát se jednalo o americkou zónu, přenášela další dvojice přes hranice tvrdý alkohol a zpátky se vracela s cigaretami. Jinými slovy činila přesně to, proti čemu měla na hranicích zasahovat.

V již zmiňovaných Vejprtech se dal na pašování prostřednictvím zdejšího Němce jeden strážmistr SNB. Ve zprávě je uvedeno, že se jednalo o potraviny v množství 10 kg mouky, 2 kg cukru, 2 pytle brambor a 5000 říšských marek, které zde stále platily. Nečinil tak zadarmo, zpátky se mu vrátily dvě osobní auta a jeden motocykl. Tento do očí bijící nepoměr byl důkazem toho, jak zoufalá situace v zásobování obyvatelstva vládla v sovětské zóně.

Všeobecně bylo známo, že v Plesné na Chebsku zuřil mezi komunisty a nekomunisty nevybíravý politický boj. Pozdější vítězové si to s poraženými tvrdě vyřídili. Vraťme se však k našemu pamětnímu spisu, v němž se objevily tři případy z Plesné. Vyšetřováním krádeže u zdejšího řezníka se kupříkladu zjistilo, že jeho prostřednictvím sovětské vojáky z Brambachu propašovali do republiky dvě harmoniky a gramofon. Finanční strážci však nebylo nic nahlášeno, přišla na to

ÚVOD

víceméně náhodou a inkriminované předměty zabavila. Finančníci zadrželi při pašování hudebních nástrojů jednoho odsunutého Němce a předali ho SNB. Ten byl však bez sebemenšího trestu příští den propuštěn na svobodu. V dalším případě finanční strážci zabavili u jednoho pašeráka větší množství cigaret, nenahlásili to a ponechali si je pro vlastní potřebu.

Americké cigarety, byť značně předražené, byly kýženým artiklem. V Československu dále platil přidělový systém, který byl vůči kuřákům značně skoupý, tuzemské značky navíc nevynikaly přílišnou kvalitou. Na této skutečnosti postavili svůj plán dva strážmistři SNB z Aše. U jednoho národního správce v Mokřinách si ukryli své cigarety. O tom, kde je získali, nepadla žádná zmínka (celkem jich bylo patnáct tisíc!). Postupně je po částech odebírali a předávali do oběhu. Celá záležitost praskla poté, když u našeho trojlístku došlo k obchodním nesrovnalostem. Také v Kraslicích, konkrétně v Hraničné, došlo k pašování hudebních nástrojů. Jednalo se o jednu basovou a deset foukacích harmonik. Prostřednictvím jedné ženy je dodali sovětsí vojáci z Brambachu, kontraband byl určen jistému strážmistřovi SNB. Existovaly však případy daleko závažnější. V lednu 1946 byl v Mikulovášicích na Šumpersku zatčen svobodník SNB Josef Skalický, neboť spáchal loupežnou vraždu, za niž byl odsouzen k trestu smrti a popraven. Jednalo se o další důkaz toho, že výběr k Pohotovostnímu pluku a následně k SNB byl prováděn krajně nezodpovědně.

Jak již bylo řečeno, zadržení na hranici se negativně promítlo do života postižených. Někdy to trvalo dlouhá desetiletí. Perzekucním zásahům se nevyhnulo ani jejich bezprostřední okolí. Postupně se vytvářela hraniční pásma, do kterých byl vstup buď omezen, nebo úplně zakázán, a ta se neustále rozšiřovala. Vzaly zde za své nejen samoty, ale leckdy i celé osady. Důvod byl celkem zřejmý – mohly sloužit „narušitelům“ jako úkryt. Ze stejných příčin byla zlikvidována řada komunikací. Nedělo se tak ze dne na den, ale postupně v toku měsíců a roků. Vytvořil se jakýsi hluchý prostor bez lidského života, do něhož se mohlo jediné na propustky. Jediným kladem tak paradoxně bylo, že příroda zůstala chráněna před neomaleny zásahy. Podél

celé hranice se táhnul vykácený pruh, na kterém se experimentovalo s tím, jak co nejvíce ztížit jeho přechod. Všechny prostředky byly dobré, včetně smrti uprchlíků, nic jiného si přeci – slovy tehdejší propagandy – nezasloužili. Absurdita tak byla naplněna, zvířata a ptáci si mohli dělat, co chtěli...

Hranice

Na československých hranicích panovala jasná pravidla, jež byla po únoru 1948 zčásti převzata a částečně doplněna o nová, odpovídající obrazu nové státní moci. Po svém zadržení byli neúspěšní uprchlíci eskortováni na nejbližší policejní stanici, kde s nimi byl sepsán krátký, víceméně orientační protokol. Byly v něm uvedeny jejich osobní údaje, motivy útěku, den a hodina zadržení atd. Do jaké míry byl věrohodný, ukázalo následující vyšetřování. Odtud putovali do věznice a před soud na okresní úrovni, zajímavější případy byly předávány nejbližším služebnám Státní bezpečnosti. V počáteční fázi – do října 1948 –, pokud se nejednalo o souběh trestných činů, jim nehrozil nikterak vysoký trest. Maximálně šlo o několik týdnů vězení, to se však změnilo po vydání Zákona 231/1948. Týdny nahradily měsíce, k tomu ještě navíc přistoupil trest v tábore nucených prací vynášený politickými komisemi na krajské úrovni. Jeho délku, včetně soudního rozsudku, ovlivňoval třídní původ emigrantů. Prchajícího proletáře čekal podstatně nižší trest než polapeného továrníka nebo advokáta. Pochopitelně, že vedle trestů se k horšímu měnila atmosféra a okolnosti s ní spojené, hlídkující esenbáci stále častěji sahalo po zbraních.

První útěky, máme na mysli konec února a první březnovou dekadou roku 1948, byly živelné. O pozdějších různých odbojových sítích a jejich propojení na převáděče zde není ještě ani stopa, čas musel teprve nazrát. Zcela výjimečně se v tomto období setkáváme se skupinami uprchlíků větší než pět osob. Vesměs převažovaly dvojice nebo trojice, málokdy to byli jednotlivci. Člověk je tvor společenský, bylo tedy proti jeho podstatě vypravit se do hlubokých hraničních hvozdů

osamocen. V naprosté většině případů šlo o přátele, krajany, spolužáky, kolegy atd. Ženy, nebylo jich příliš, většinou doprovázely manžele, snoubence, popřípadě milence. Převažovaly osoby ze všech možných koutů republiky. Na rozdíl od Chebska a Ašska se Slováci objevovali na jižních hranicích výjimečně. Odlišná pravidla platila u místních obyvatel, tam to však lze vysvětlit tím, že pokud chtěli uprchnout, nebyl to velký problém. Znali dobře místní podmínky, počínaje přírodou a konče samotnými esenbáky. Na jejich úspěšné útoky se obvykle přišlo po kratší či delší nepřítomnosti v místě bydliště.

Zprávy se jmény zadržených uprchlíků putovaly k nadřízeným na úrovni pluku (po reorganizaci praporů), kteří je zpracovali do svodek. Dělo se tak prostřednictvím telefonů a dálkopisů – záleželo na tom, která z těchto forem komunikace byla k dispozici. Tak se dalo poměrně rychle zjistit, zda mezi nimi nebyly z bezpečnostních hledisek „zajímavé osoby“. Dalším protivníkem uprchlíků byly klimatické podmínky. Po horkém a suchém létě 1947 přišla tuhá zima. Pohyb v terénu byl ztížen mimořádným množstvím sněhu, netřeba připomínat, že zanechané stopy byly spojenci strážců hranic. Proto i v pozdějších letech počet útěků v zimě výrazně poklesl. V šumavských podmínkách měli jistý náskok zdatní lyžaři. Takovýto způsob přechodu se ale neobešel bez vynikající znalosti místa přechodu, což byl značný problém. Ani dobré čtení podrobných map nezaručovalo úspěch. Proto se záhy objevují na scéně převáděči vesměs z řad zdejšího obyvatelstva, perfektní znalci regionálních podmínek. K jejich činnosti se ještě blíže vrátíme.

První námi sledovanou skupinou jsou překvapivě sudetští Němci. V roce 1946 proběhl hromadný odsun a v republice jich zůstalo necelých čtvrt milionu. Zčásti se jednalo o antifašisty, smíšená manželství a jednak o tzv. specialisty. Výklad tohoto termínu je široký, vešli se sem kvalifikovaní skláři stejně jako zemědělství nádeníci. Přestože jim byl zabaven veškerý majetek a nevztahovala se na ně občanská práva, považovali své setrvání v republice za malé vítězství. Netýkala se jich existenční nejistota odsunutých a nehrozil jim bezprostředně hlad. Nic z toho se o jejich krajanech v Německu rozhodně říci nedalo.